

*Realistyczne wyjaśnienia polityki Francji
wobec wyzwań przeciwdziałania zmianom klimatu*

TOMASZ MŁYNARSKI

Tematem rozdziału jest analiza preferencji narodowych Francji, artykułowanych w dynamicznym procesie uwspólnotowienia sektora energetycznego i polityki klimatycznej UE, a także międzynarodowej kooperacji na rzecz ochrony klimatu. Francja stała się siłą napędową unijnej polityki energetyczno-klimatycznej, ponieważ ma wyjątkowe uwarunkowania związane z ogromnymi mocami wytwórczymi ze źródeł energetyki jądrowej. W części pierwszej rozważań przedstawiona zostanie ewolucja założeń szkoły realistycznej wobec problemu ochrony środowiska i zmian klimatu. W części drugiej podjęto próbę ukazania roli, interesów i wpływu Francji na kształtowanie europejskiego mechanizmu redukcji zanieczyszczeń (EU ETS) i międzynarodowego reżimu przeciwdziałania zmianom klimatu. Francja bowiem definiuje swoją narodową politykę energetyczno – klimatyczną w kontekście europejskim, oddziałując równocześnie na międzynarodowe instytucje i stara się sięgnąć po globalne przywództwo klimatyczne.

Paradygmat realistyczny wobec problemu ochrony środowiska i zmian klimatu

Realizm jest powszechnie uważany za najbardziej wpływową tradycję teoretyczną w stosunkach międzynarodowych, aczkolwiek ma stosunkowo ograniczony wpływ na analizę zagrożeń i wyzwań będących konsekwencją zmian klimatu. Świat jawi się realistom jako niebezpieczne i niepewne miejsce, a konfliktowy charakter polityki między narodami nie sprzyja rozwiązywaniu problemów wspólnego zainteresowania. Dla klasycznych realistów problemy ochrony środowiska i przeciwdziałania zmianom klimatu były dziedziną polityki „mniejszej rangi” a właściwy przedmiot badań stosunków międzynarodowych był tworzony przez strategiczne wyzwania jak sztuka rządzenia państwem, wojna i pokój. Środowisko naturalne było zatem drugorzędne, a jeśli stanowiło przedmiot analizy to raczej jako element geopolityki na przykład wyścigu państw o zasoby strategiczne (ropa, gaz)¹.

Według Halforda Mackindera geopolityka obok geografii politycznej, miała oczywiste powiązania z realistyczną analizą polityczną kategorii *power* definiowanej jako ochrona integralności terytorialnej państwa oraz zapewnienie

bezpieczeństwa (także gospodarczego). Wojna była często środkiem do osiągnięcia celu kontroli zasobów naturalnych (Arthur H. Westing)². Nacisk badaczy był kładziony na konflikty o zasoby, a nie na środowisko *per se* jednak znaczący geografowie polityczni Harold i Margaret Sprout już w latach 70. XX wieku podjęli rozważania z zakresu międzynarodowej polityki ochrony środowiska³. Geopolityka była zatem poprzedniczką współczesnych badań nad bezpieczeństwem i konfliktami implikującymi zmiany w środowisku naturalnym⁴.

Realisci nie brali pod uwagę rosnącej „globalnej współzależności” (*global interdependence*) społeczności międzynarodowej w latach 70. i 80. XX w.⁵ Realizm ofensywny Johna Mearsheimera⁶, rozwijał ostrożne podejście do globalnych „nie-tradycyjnych zagrożeń” (m.in. degradacja środowiska i globalne ocieplenie), które choć uważał za realne „powody do obaw”, jednak nie za „wystarczająco wpływowe by zagrozić przetrwaniu” państwa-hegemonu⁷. Dynamiczny rozwój międzynarodowego reżimu zmian klimatu na początku lat 90. XX wieku (szeroko podejmowany przez neoliberalny instytucjonalizm), stopniowo zrewidował ten pogląd, przy czym dla realistów reżimy traktowane są jako „produkt” istnienia i funkcjonowania państwa hegemonu, który determinuje ich siłę i efektywność⁸.

Żywiołowy rozwój badań nad problemami degradacji środowiska obserwowany od końca ostatniej dekady XX wieku, był konsekwencją postępującej globalizacji zagrożeń klimatycznych. Konferencja Narodów Zjednoczonych w sprawie środowiska i rozwoju, która odbyła się w Rio de Janeiro, w dniach 3–14 czerwca 1992 r., uświadomiła światową rangę problemu zmian klimatu. W jej efekcie przyjęto Ramową Konwencję ONZ w sprawie Zmian Klimatu (*UNFCCC, United Nations Framework Convention on Climate Change*)⁹. Celem konwencji było ustabilizowanie emisji gazów cieplarnianych w takim okresie, by ekosystemy w sposób naturalny mogły się przystosować do zachodzących zmian klimatu. Konwencja wprowadziła międzynarodowy reżim klimatyczny, oparty na protokole podpisanym 11 grudnia 1997 roku w Kioto. Protokół z Kioto, który miał obowiązywać do końca 2012 roku, stał się jednym z najważniejszych międzynarodowych instrumentów prawnych mających na celu walkę ze zmianami klimatu. Państwa, które podpisały i ratyfikowały protokół, zobowiązały się do redukcji emisji sześciu głównych gazów cieplarnianych, w konsekwencji czego, prowadząc politykę energetyczną, muszą brać pod uwagę swoje międzynarodowe zobowiązania w dziedzinie ochrony środowiska. Protokół stał się główną siłą napędową tworzenia systemów handlu uprawnieniami do emisji – ETS (*emission trading schemes*).

Oddziaływanie Protokołu z Kioto jest jednak mocno ograniczone, ponieważ główni emitenci nie zostali ujęci w zobowiązaniach (Chiny, Indie) lub nie wszyscy (USA) zdecydowali się na jego ratyfikację. Niechęć do przyjęcia

ambitnych i prawnie wiążących zobowiązań w zakresie redukcji emisji gazów cieplarnianych wynika z interesów ekonomicznych i świadomości finansowych kosztów ich wdrożenia. Zmiany klimatu stały się zatem nie tylko wyzwaniem dla bezpieczeństwa środowiskowego, ale także dla bezpieczeństwa ekonomicznego państwa i zostały integralnie związane z bezpieczeństwem energetycznym. Motywem przeciwdziałania zmianom klimatu stały się nie tyle dążenia do ochrony środowiska naturalnego, ale raczej interesy gospodarcze¹⁰. Od początku XXI wieku problemy klimatyczne stały się żelaznym punktem obrad szczytów G-8/G-20 i były regularnie omawiane w ONZ na sesjach Zgromadzenia Ogólnego¹¹.

Badania nad problemami przeciwdziałania zmianom klimatu doprowadziły do powstania znaczącej literatury (Jon Barnett¹², Hans Joachim Schellnhuber¹³, Rüdiger K. Wurtzel¹⁴), a sam realizm dostarczył narzędzi analizy problemu, w kategoriach interesów ekonomicznych państwa.

„Od odstraszenia do ochrony klimatu”, czyli energetyka jądrowa jako instrument francuskiej Realpolitik

Realistyczna perspektywa jak wskazuje Teresa Łoś – Nowak zakłada, iż celem państwa jest realizacja interesów narodowych, zwiększając siłę i skalę swej niezależności w środowisku międzynarodowym¹⁵. Interes narodowy w teorii realizmu politycznego stanowi oś dążeń egoistycznych państw – głównych aktorów stosunków międzynarodowych. Czołowy reprezentant podejścia realistycznego Hans Joachim Morgenthau, już w latach 50. XX interes definiował w kategoriach maksymalizacji potęgi (*power*), gdyż tylko ona zapewnia bezpieczeństwo, będąc kategorią obiektywną i stałą. Racjonalizuje ona działania państwa i jego politykę zagraniczną jako „absolutny wyznacznik działań politycznych”. Zgodnie z tymi założeniami powojenna Francja podjęła udaną próbę uzyskania statusu mocarstwa atomowego. Czynniki militarny był motorem napędzającym rozwój przemysłu jądrowego, który stał się fundamentem polityki międzynarodowej tego kraju. Potencjał jądrowy stał się narzędziem równoważenia hegemonii Stanów Zjednoczonych i ZSSR nad resztą globu¹⁶.

Realizm Charles'a de Gaulle wyrażał się w postrzeganiu potencjału jądrowego jako narzędzia przywrócenia Francji prestiżu i *gwarancji bezpieczeństwa państwa* (siły uderzeniowe oparte na jądrowym uzbrojeniu zapewniającym skuteczne odstraszenie), oraz *środka utrzymywania mocarstwowej pozycji Francji na świecie po utracie kolonii*¹⁷. Dążenie do rozwinięcia siły (*power*) należy rozpatrywać w kategoriach dążeń do uzyskania statusu „potęgi – hegemonia” definiowanej przez H. Morgentau'a¹⁸. Generał de Gaulle w sile jądrowej dostrzegł instrument realizacji celów globalnych i europejskich Francji, uznając, że dzięki

niej jego ojczyzna utrzyma swoją przewagę nad innymi państwami. W okresie zimnej wojny, arsenał atomowy Francji pozwalał jej odgrywać większą rolę na scenie międzynarodowej, niż wynikało to z jej rzeczywistego znaczenia¹⁹.

De Gaulle uważał energię jądrową za „klejnot we francuskiej koronie technologicznej”, który przyczynia się do technicznego postępu świata²⁰. Niezależnie od rozwoju sektora militarnego, Francja umiejętnie rozwijała prace nad zastosowaniem programu atomowego w celach cywilnych. We Francji bowiem nie rozdzielono badań nad cywilnym i wojskowym wykorzystaniem energii jądrowej²¹. Pierwsze jądrowe zakłady energetyczne odgrywały podwójną rolę, wytwarzały bowiem materiał do zastosowań militarnych oraz w sektorze energii.

Kryzys naftowy lat 70. XX wieku, spowodował że francuski rząd, kierowany przez premiera Pierre'a Messmera, w przekonaniu, iż kieruje się interesem narodowym, podjął decyzję (1974) o uruchomieniu przemysłowego programu rozwoju energetyki jądrowej, celem uniezależnienia produkcji energii elektrycznej od surowców zewnętrznych. Realizacja tego planu doprowadziła do przebudowy sytuacji energetycznej kraju, w konsekwencji czego na początku drugiej dekady XXI wieku, Francja posiadała drugą na świecie, po Stanach Zjednoczonych, flotę cywilnych reaktorów jądrowych (58 reaktorów) zapewniających 75% generowanej energii elektrycznej.

Duży udział energetyki jądrowej w sektorze elektroenergetycznym, zapewnił Francji niski poziom emisji gazów cieplarnianych (GHG). Francja stała się jednym z państw o najmniejszej emisji GHG zarówno w UE jak i na świecie (CO₂/PKB), uzyskując mocny atrybut oddziaływania i wpływu na kształt polityki energetycznej – klimatycznej UE. W 2009 roku emisja zanieczyszczeń z sektora energetycznego Francji wyniosła zaledwie 4,2% emisji całej UE-27 (Niemiec aż 24,3%)²².

Dzięki zastosowania energetyki jądrowej w sektorze energii na szeroką skalę, Francja jest jednym z nielicznych krajów, którym udało się połączyć dwa cele: wzrost gospodarczy i ograniczenie emisji GHG. Oznaczało to *de facto* uniezależnienie gospodarki od natężenia emisji dwutlenku węgla (z czym borykają się Chiny i Stany Zjednoczone, co wpływa na ich negatywny stosunek do celów klimatycznych). W ten sposób pierwotny cele jakim było zastosowanie technologii jądrowych dla zapewnienia bezpieczeństwa Francji opartego na niezależnym systemie obrony (opartym na znaczącym i wiarygodnym arsenale broni atomowej), został ukierunkowany na cele gospodarcze.

Realiszi a proces uwspólnotowienia polityki klimatycznej Unii Europejskiej

Założenia klasycznej szkoły realizmu, znajdują ograniczone zastosowanie eksplanacyjne w teorii integracji europejskiej, ze względu na założenie *a priori* natu-

ralnej konfliktowości i współzawodnictwa aktorów uczestniczących w procesie kooperacji. Realizm zachowuje jednak dużą zdolność interpretacyjną zagadnień składających się na współczesne stosunki międzynarodowe, których przecież elementem jest proces integracji europejskiej²³.

Realisci uznawali, że współpraca ma szansę mieć miejsce w przypadku kiedy potencjalne korzyści przewyższą straty oraz gdy w ramach ugrupowania integracyjnego rozkład potęgi powoduje istnienie hegemonu, który poprzez ugrupowanie integracyjne może realizować własne interesy narodowe, utrzymując, że są to interesy wspólne²⁴. Według klasycznych realistów współpraca ponadnarodowa oznacza pewną rzeczywistość o charakterze służebnym, wykorzystywaną dotąd, jak długo realizuje ona racjonalno – egoistyczny interes państwa członkowskiego²⁵. Według H. Morgenthaua zachowanie państwa można rozumieć jako „racjonalne”, ukierunkowane na dążenie do osiągnięcia siły, definiowanej jako interes²⁶. Dopóki świat opiera się na strukturze państw narodowych, narodowy interes będzie stanowił „ostatnie słowo w światowej polityce”²⁷. „Jeśli państwo narodowe zostanie zastąpione przez inny sposób organizacji, polityka zagraniczna musi wówczas zachować interes narodowy w ramach nowej organizacji [integracyjnej – T.M.]”²⁸.

Morgenthau dopuszczał współpracę starając się wyjaśnić motywy państwa do tworzenia ponadnarodowych organizacji, pełniących funkcję pewnej „nadbudowanej atrapy”, służącej wzmocnieniu jego *power*. Tłumaczy to zaangażowanie Francji – sceptycznej wobec instytucji ponadnarodowych – w projekty integracyjne, motywowane dążeniem zwiększania wpływów w powojennej Europie. Wprawdzie de Gaulle odmawiał „techniczno-organizacyjnym ciałom” prawa podejmowania uchwał wiążących państwa narodowe, równocześnie upatrywał w strukturach Wspólnot Europejskich środka do uzyskania pozycji hegemonu, ograniczającego siłę Niemiec. Dlatego, kierując się interesem narodowym z czasem Francja stała się jednym z głównych architektów procesu integracji europejskiej w różnych obszarach (wspólny rynek, waluta, obrona), wykraczających poza tradycyjny zakres integracji popierany przez Paryż (sektor węglowy, rolnictwo, cywilna energetyka jądrowa). Struktury instytucji europejskich stały się zatem – co charakterystyczne dla myślenia szkoły realizmu politycznego – instrumentem pomnażania interesu narodowego.

Próbie wyjaśnienia zachowań państw na poziomie wyższym niż narodowy podjął przedstawiciel nurtu neorealizmu Kenneth N. Waltz, który dowodził, iż *realisci nie poradzili sobie z przyczynowością na poziomie ponadpaństwowym, gdyż nie potrafili analizować przyczynowości ponad poziomem państwa, ponieważ nie uznają struktury jako siły napędzającej, mogącej kształtować jednostki polityczne tak, by działały one w określony sposób*²⁹. Zdaniem Waltza interes narodowy

jest wytworem struktury systemu, zaś każde państwo wytycza kierunek działań, który w opinii elit służyć ma najlepiej jego interesom i który będzie najlepiej realizował jego cele. O roli państwa na arenie międzynarodowej oprócz siły militarnej decydują inne czynniki jak potęga gospodarcza, bogactwa naturalne, czy zdolności przywódców. Na przełomie lat 80. i 90. XX wieku, wiele państw łączyło walkę z zmianami klimatu z interesem gospodarczym (upowszechnienie „zielonych technologii”). Dlatego na rozwój integracji europejskiej wokół problemów ochrony środowiska wpłynęła racjonalna kalkulacja, niektórych państw członkowskich (Dania, Hiszpania, Niemcy, Włochy), ale także ambicje Komisji Europejskiej przewodzenia światowym wysiłkom przeciwdziałania zmianom klimatu, czemu sprzyjała koncentracja światowej opinii na tym zagadnieniu (Szczyt Ziemi w 1992 r., podpisanie Protokołu z Kioto w 1997 r.). Dwukierunkowe (narodowe i wspólnotowe) postrzeganie interesu, znalazło odzwierciedlenie w Traktacie z Maastricht, który określił, iż działania Wspólnoty obejmują „wspólną politykę w dziedzinie środowiska naturalnego” a „wymogi ochrony środowiska muszą być brane pod uwagę przy ustalaniu i realizacji innych polityk Wspólnoty” (art. 3 TWE, art. 6 TWE). Włączenie ochrony środowiska do polityk wspólnotowych potwierdziły postanowienia Traktatu z Amsterdamu przez obowiązek uwzględniania „w celu wspierania stałego rozwoju” wymogów ochrony środowiska naturalnego przy ustalaniu i realizacji polityk i działań Wspólnoty (art. 6 TWE, obecnie art. 11 TFUE, który mówi o „zrównoważonym rozwoju”)³⁰. Traktat z Lizbony natomiast przyznał Unii w dziedzinie „środowisko” kompetencję dzieloną między UE i państwa członkowskie (art. 4 ust. 2 TFUE), a w Tytule XX *Środowisko* rozszerzył katalog celów UE, stanowiąc, że ma się ona przyczyniać także do zwalczania zmian klimatycznych i promowania na płaszczyźnie międzynarodowej środków zmierzających do rozwiązywania regionalnych lub światowych problemów w dziedzinie środowiska (art. 191 ust. 1 TFUE).

Według realistów podejmowanie współpracy w ramach wielostronnej struktury integracyjnej jaką jest Unia Europejska, wynikało zatem z interesów narodowych poszczególnych państw członkowskich, a struktury integracyjne stworzyły ramy uzasadnienia potrzeby przeciwdziałania zmianom klimatu w ramach szerszej wspólnoty regionalnej. Uwspólnotowanie polityki klimatycznej postrzegano w kategoriach szansy ekonomicznej, w ramach której pod hasłem ekologicznej modernizacji popularyzowano hasło ochrony klimatu, stopniowo wprowadzane do środowiskowych programów działań UE i jej państw członkowskich³¹. Koncepcja ta zakłada modernizację gospodarki przez innowacje technologiczne, co miało zapewnić postęp w osiągnięciu celów redukcyjnych z jednoczesnym uzyskaniem przewagi konkurencyjnej. Uzasadnił to raport Sterna przygotowany dla rządu Zjednoczonego Królestwa, który omawiał wpływ

zmian klimatycznych i globalnego ocieplenia na światową ekonomię: „(...) kroki zmierzające do ograniczenia zmian klimatycznych stworzą nowe perspektywy dla biznesu: powstaną nowe rynki dla technologii wytwarzania czystej energii i dla innych czystych towarów i usług. Rynki te mogą rozwinąć się w takim stopniu, że wartość będą setki miliardów dolarów rocznie, a zatrudnienie w tych sektorach odpowiednio wzrośnie”³².

Przyjęty w trakcie prezydencji francuskiej (11–12 grudnia 2008 r.) pakiet energetyczno-klimatyczny, stał się podstawą polityki klimatycznej UE. Zakładał on realizację ambitnych zobowiązań w dziedzinie redukcji GHG (poprzez mechanizm *European Union Emissions Trading System*, EU ETS) oraz rozwoju zielonych źródeł energii. Cele redukcyjne zostały związane z celami gospodarczymi i w tym kontekście polityka klimatyczna zyskała wymiar ekonomiczny, przy czym redukcja emisji i budowy niskoemisyjnej gospodarki połączyła interesy wielu państw członkowskich UE przodujących w zielonych technologiach³³. Ograniczenie części praw suwerennych na rzecz ponadnarodowych instytucji, skompensować miały oczekiwane korzyści polityczne i gospodarcze³⁴.

Państwo-centryczne podejście szkoły realistycznej i neorealizmu eksponujące rolę egoistycznych interesów narodowych państw członkowskich, nie dostarcza wystarczających wyjaśnień procesu uwspólnotowienia polityki klimatycznej UE i kształtowania międzynarodowego reżimu zmian klimatu, abstrahuje bowiem od roli innych aktorów m.in. instytucji europejskich, czy organizacji międzynarodowych i pozarządowych (zob. Tabela 1)³⁵. Stanowi jednak użyteczne narzędzie analizy roli państw i ich rządów jako uczestników i kreatorów procesu tworzenia struktur i mechanizmów, w ramach których podejmowane są wysiłki społeczności międzynarodowej mające na celu przeciwdziałanie efektowi cieplarnianemu i związanej z nim perspektywie zmian klimatu. Spojrzenie neorealistyczne pozwala lepiej zrozumieć intencje i motywy wynikające z interesów, niektórych państw w ramach szerszej wspólnoty integracyjnej na poziomie regionalnym (Unia Europejska) i wspólnoty międzynarodowej.

Francja wobec uwspólnotowienia polityki klimatycznej UE

Współczesny neorealizm rozszerzył kategorię bezpieczeństwa o aspekty polityki gospodarczej, uznając, iż siła militarna straciła na znaczeniu, a państwa dążą do ustalenia takich zasad współpracy, które zapewnią im skuteczne wpływy ekonomiczne osłabiające dominację innych partnerów (Joseph M. Grieco³⁶). Dostarcza to interpretacji motywów zaangażowania Francji na rzecz uwspólnotowienia polityki klimatycznej UE, dla której rozwój niskoemisyjnych technologii stał się szansą wpływu gospodarczego. Francuskie elity polityczne podjęły

TABELA I. Założenia podejść teoretycznych: realizm i liberalizm do problemu przeciwdziałania zmianom klimatu

PODEJŚCIE	KLUCZOWE KONCEPCJE	HIPOTEZY I WSPÓŁPRACA WOBEC GLOBALNEGO OCIEPLANIA KLIMATU	OCENA POLITYKI WALKI Z GLOBALNYM OCIEPLENIEM KLIMATU
Realizm / neorealizm	Siła / władza i interesy; Stabilność hegemoniczna	Główne siły determinują międzynarodowe zasady reguł walki z globalnym ociepleniem; interesy narodowe uprzywilejowanych „graczy”	Główne siły skutecznie zablokowały działania na rzecz znaczącego ograniczenia emisji GHG (USA, Chiny); niektórzy aktorzy upowszechniają zaostrenie celów redukcyjnych (Francja, UE)
Neoliberalny instytucjonalizm	Międzynarodowe reżimy; czynniki instytucjonalne	Powstanie międzynarodowego reżimu zmian klimatu, który wzmocni międzynarodowe zasady walki z globalnym ociepleniem klimatu	Istnienie międzynarodowego reżimu walki z globalnym ociepleniem klimatu; zbyt wcześnie by osądzać wpływ międzynarodowych instytucji na wzmocnienie zasad redukcji GHG

Źródło: opracowanie własne na podstawie D. Sprinz, U. Luterbacher [red.], *International Relations and Global Climate Change*, Potsdam Institute for Climate Impact Research, Report no. 21, 1996, s. 33.

starania, by uznać wkład energetyki jądrowej w walce ze zmianami klimatu. Potencjał elektroenergetyczny Francji znalazł bowiem bezpośrednie przełożenie na kategorie ekonomiczne³⁷.

Poparcie Paryża dla uwspółnotowania polityki klimatycznej można odnieść do poglądów przedstawiciela realizmu neoklasycznego Robert Gilpina, który uznaje znaczenie czynników krajowych i ich wpływ na międzynarodową politykę gospodarczą³⁸. Nawiązując do myśli Morgentaua, zwrócił on uwagę, iż „potencjał ekonomiczny, techniczny i technologiczny, dostępność do rynków światowych” stanowią siłę sprawczą zachowań państw na arenie międzynarodowej. W świetle spostrzeżeń Gilpina, potęgą ekonomiczną państwa jest jednym z najważniejszych kryteriów pomiaru jego potęgi politycznej³⁹. Twierdził on iż źródłem zmian w stosunkach międzynarodowych jest głównie potencjał ekonomiczny i technologiczny. Według Gilpina rozwój technologiczny stwarza korzystne warunki do działania na polu gospodarczym. Pozwala on państwu realizować swobodnie swe cele polityczne, poszerzając sferę niezależności. Gil-

pin wyodrębnia „ofensywną” politykę ekonomiczną i handlową zorientowaną na maksymalizację korzyści, nawet kosztem innych państw⁴⁰. Intensywny rozwój programu jądrowego we Francji dostarczył silnych argumentów wykorzystywanych przez Francję dla promocji technologii niskoemisyjnych w UE i na świecie. Dla neorealistów bowiem obok kategorii takich jak bezpieczeństwo, „siła/potęga”, istotną rolę odgrywa m.in. niezależność (*independency*) i zdolność „wpływaniania” (*influency*), traktowana jako przesłanki skuteczności polityki zagranicznej państwa i maksymalizacji szans na realizację jego interesów⁴¹. Neorealiści wskazują, na inne możliwości wykorzystania siły jaką dysponuje państwo, jako narzędzia „wpływaniania” na inne podmioty, ich politykę zagraniczną, czy środowisko [gospodarcze – T.M]⁴². Gilpin zauważył, że rządy skutecznie starają się osiągnąć porozumienia by uzyskać maksymalne korzyści dla swojego kraju, nawet kosztem innych. Technologia jądrowa stała się narzędziem gospodarczego *radiancy of France* („promieniowania Francji”). Przewaga technologiczna Francji stała się instrumentem umożliwiającym realizację celów ekonomicznych, zaś idea ochrony klimatu dostarczyła francuskim politykom nowych argumentów upowszechnienia niskoemisyjnych technologii jądrowych.

Jak wskazuje R. Gilpin, nacjonalizm gospodarczy służy rozwojowi narodowych interesów w polityce gospodarczej państwa i jest istotnym elementem budowania wewnętrznej siły kraju pozwalającej na aktywną politykę także w wymiarze zagranicznym. R. Gilpin, zauważył, że gospodarczy nacjonalizm jest wyrazem realizmu politycznego, kładzie nacisk na kluczową rolę państwa, interesy bezpieczeństwa, znaczenie władzy w międzynarodowej polityce gospodarczej⁴⁴. Polityka klimatyczna jest „spoiwem” łączącym politykę i ekonomię. Dla Francji stała się ona instrumentem oddziaływania na inne państwa wysoko uprzemysłowione, poprzez próbę narzucenia wyśrubowanych standardów emisyjności w sektorze energetycznym, a tym samym oddziaływania na konkurencyjność całej ich gospodarki. W ten sposób dążenie przez Francję do przywództwa klimatycznego realizuje cel ekonomiczny⁴⁵.

Francja jeszcze w połowie lat 90. XX wieku zaproponowała opodatkowanie emisji dwutlenku węgla w UE związanego z zawartością węgla w paliwie, postulując by został on wprowadzony we wszystkich krajach ówczesnej Unii⁴⁶. Wysiłki mające na celu wprowadzenie podatku węglowego były kontynuowane przez kolejne rządy. W listopadzie 2006 roku premier Dominique de Villepin powrócił do tej koncepcji, wnioskując opodatkowanie importu do UE towarów o wysokim wskaźniku emisji dwutlenku węgla w celu redukcji zakłóceń rynku (na wypadek wprowadzenia handlu uprawnieniami do emisji jedynie w UE), a także zwiększenie zachęt dla krajów trzecich do uczestnictwa w zarządzaniu emisją gazów cieplarnianych. Propozycja ta, chroniąca spółki europejskie, zbieżna była z francuską filozofią, zgodnie z którą narzędzia polityki klimatycznej nie powinny szkodzić

konkurencyjności europejskiej gospodarki. Postulat Francji zostały jednak odrzucony w grudniu 2006 roku, gdyż uznano go za niezgodny z zasadami WTO. Niemieccy politycy francuski pomysł określili mianem *ekoimperializmu*⁴⁷.

Okres sześciomiesięcznej koordynacji prac UE (druga połowa 2008 r.), dał Francji wyjątkową okazję sięgnięcia po przywództwo klimatyczne. Francja przeprowadziła proces konsultacji przygotowawczych swojej prezydencji na długo przed jej rozpoczęciem, uzyskując poparcie Berlina w sprawie pakietu klimatyczno-energetycznego⁴⁸. W efekcie zręcznej dyplomacji prezydentowi Sarkozy'emu udało się przekonać szefów rządów i głowy państw do poparcia przyjęcia ambitnych celów pakietu energetyczno-klimatycznego. Był to duży sukces Francji i osobisty Nicolasa Sarkozy'ego⁴⁹. Także prezydent F. Hollande okazał się gorącym zwolennikiem zaostrożania celów redukcyjnych GHG w ramach EU ETS⁵⁰.

*Między interesem narodowym a globalną współodpowiedzialnością:
międzynarodowa promocja czystych technologii energetycznych*

Francja w myśl założeń H. Morgenthau, iż siłą napędową w polityce międzynarodowej jest pragnienie strategicznej przewagi i zdominowanie swoich rywali, aspiruje do objęcia globalnego „przywództwa” w dziedzinie klimatu. Kraj ten podjął próbę odegrania aktywnej roli pierwszoplanowego aktora w międzynarodowych negocjacjach klimatycznych⁵¹. Podczas prac nad *Ramową konwencją w sprawie zmian klimatu* w 1992 roku, Paryż stał się orędownikiem narzucenia państw emisyjnym krajom uprzemysłowionym, wśród których sama Francja dzięki cywilnym technologiom jądrowym zachowała uprzywilejowaną pozycję. Neorealistyczna perspektywa, iż międzynarodowa współpraca gospodarcza jest realizowana z czysto egoistycznych powodów racjonalnych „graczy”, dążących do przekształcenia struktur tak by efektywniej kontrolować warunki współpracy, doskonale uzasadnia wysiłki francuskich przywódców. Francuska delegacja (poparta przez Chiny i Indie) wysunęła postulat kontroli emisji gazów cieplarnianych na podstawie wartości emisji w przeliczeniu na jednego mieszkańca⁵². Kraj ten ma bowiem jeden z najniższych wskaźników poziomu emisji gazów cieplarnianych na mieszkańca i jednostkę PKB⁵³. Przyjęcie formuły redukcji emisji według poziomu *per capita* oznaczałoby dla Stanów Zjednoczonych i innych krajów uprzemysłowionych ogromne koszty dostosowania. Propozycja ta nie została przyjęta przez społeczność międzynarodową.

Próba narzucenia własnych zasad zgodnie z narodowym interesem potwierdziła się także w trakcie negocjacji w Kioto, kiedy Francja opowiedziała się za wprowadzeniem powszechnego *carbon tax*. Równocześnie, zgodnie z *Realpo-*

litik, która zakłada, iż granicą poparcia współpracy jest realizacja własnych interesów, Francja sprzeciwiała się ustaleniu roku 1990 jako wyjściowego dla nowych pułapów redukcji nowego porozumienia w procesie post-Kioto.

Francja deklaruje cele altruistyczne, wyższego rzędu i prezentuje energetykę jądrową jako instrument wspierający uniwersalne prawa każdego człowieka do czerpania korzyści z dobrodziejstw atomu oraz narzędzie do walki ze światowym ubóstwem. Wpisuje się to w założenia neorealizmu, który państwa we wzajemnych relacjach postrzega za racjonalnych egoistów motywowanych współpracą, jako środkiem poszerzania swojej potęgi. W trakcie Szczytu Ziemi w Johannesburgu w 2002 roku prezydent Jacques Chirac solidaryzując się z krajami ubogimi zachęcał do zawarcia sojuszu, przez który kraje rozwinięte przeprowadzą „ekologiczną rewolucję w ich sposobie produkcji i konsumpcji [energii – T.M.]”⁵⁴. W praktyce oznaczałoby to samozobowiązanie państw wysokorozwiniętych do redukcji emisji GHG per capita. Z kolei prezydent Nicolas Sarkozy w przemówieniu z okazji konferencji ONZ w sprawie zmian klimatu w Nowym Jorku we wrześniu 2007 roku podkreślił zaangażowanie na rzecz walki ze zmianami klimatycznymi, mówiąc: „Francja jest gotowa pomóc każdemu państwu, który chce pozyskać cywilną energię jądrową”⁵⁵. W ten sposób kraj ten stara się wykorzystywać negocjacje na forum organizacji międzynarodowych do stworzenia porozumienia na rzecz technologii niskoemisyjnych opartych na „zielonej energii” i energetyce jądrowej.

Francja prezentuje pragmatyczny stosunek do przeciwdziałania zmianom klimatu, ukierunkowany na przekonanie społeczności międzynarodowej o atutach energetyki jądrowej i uzyskanie jej poparcia dla włączenia tego źródła energii do tzw. „czystych źródeł” (*Clean Development Mechanism, CDM*)⁵⁶. Strategicznym celem Francji jest jednak wykorzystanie przewagi wynikającej z rozwiniętego programu cywilnej energetyki jądrowej a lansowana potrzeba zaostrzenia celów redukcyjnych GHG, stanowi próbę eksportu francuskich interesów na poziom globalny. Interesy narodowe zostały w ten sposób wpisane w kontekst globalny. Międzynarodowe stosunki gospodarcze mają charakter polityczny a współzależność gospodarek narodowych stwarza warunki wzmacniania ekonomicznej siły silniejszych. Według Gilpina główny cel rządów jakim jest zapewnienie dobrobytu państw w dobie współzależności ekonomicznej opiera się na dostępie do rynków innych państw. Dlatego, uczestnicząc w zorganizowanym systemie światowym powiązań gospodarczych, państwa funkcjonujące w ramach struktur reżimu klimatycznego, dążą do wykorzystania własnej przewagi.

Postawa Francji wpisuje się w założenia neoklasycznego realizmu, według którego polityka zagraniczna państwa, jest determinowana nie tylko przez system międzynarodowy, ale także uwarunkowania wewnętrzne (m.in. potencjał

ekonomiczny, technologiczny). Fareed Zakaria wskazał na znaczenie siły państwa, rozumianej jako zdolność do mobilizacji i ukierunkowania zasobów będących w jego dyspozycji celem realizowania partykularnych interesów⁵⁷. Uwarunkowania wewnętrzne tworzą warunki dystrybucji „siły” w zachowaniu państwa na arenie międzynarodowej, podkreślając przy tym rolę krajowych decydentów. Neoklasyczny realizm pomaga zrozumieć jak potencjał wewnętrzny, jądrowe *know-how* Francji, wyraża interesy państwa w jego polityce zagranicznej. Francja jest bowiem jednym z największych dostawców elektrowni i reaktorów jądrowych na świecie a przemysł jądrowy wnosi znaczący wkład w bilans handlowy tego kraju. Dzięki energetyce jądrowej Francja nie tylko zwiększyła swoją niezależność gospodarczą przez znaczące ograniczenie importu paliw kopalnych, ale stała się głównym dostawcą produktów i usług dla przemysłu jądrowego w skali globalnej (budowa elektrowni „pod klucz” m.in. w Belgii, RPA, Korei Południowej, Chinach). Francuski rząd powołał nawet w 2008 roku, specjalną agencję (*Agence France Nucléaire International*) do zadań, której należy promocja handlu cywilnymi technologiami nuklearnymi i wsparcie wysiłków na rzecz międzynarodowej współpracy w tej dziedzinie.

Wnioski

Tradycja realistyczna tak ważna w teorii stosunków międzynarodowych nie odnosi się szeroko do globalnych zmianach klimatycznych. Realisci niechętnie biorą pod uwagę globalny wzrost współzależności. Teoria realizmu, dostarcza jednak wyjaśnień motywów wsparcia przez niektóre państwa wysiłków na rzecz przeciwdziałania zmianom klimatu, ujmując je w kategoriach ekonomicznych korzyści. Realizm neoklasyczny obrazuje współzależność międzynarodowej polityki gospodarczej i negocjacji klimatycznych. Poparcie Francji dla upowszechnienia polityki klimatycznej wynika z pragmatyzmu, stworzyła ona bowiem okazję do eksportu rodzimego sektora przemysłu, w którym Francja od kilku dekad utrzymuje przewagę *know-how*. W tym sensie polityka klimatyczna zyskała wymiar gospodarczy.

Paradygmat realistyczny zobrazował motywy aktywności Francji w zakresie uwspólnotowienia polityki klimatycznej w UE wynikające z interesów gospodarczych opartych na przewadze technologicznej. Francja umiejętnie wplotła preferencje narodowe w kształt europejskiego porozumienia pakietu klimatyczno-energetycznego (mechanizm EU ETS). W tym sensie polityka klimatyczna staje się przede wszystkim narzędziem strategii ekonomicznej. „Europejski interes” stał się emancypacją i skutkiem narodowego interesu Francji, zaangażowanej w uwspólnotowienie polityki klimatycznej UE.

Na arenie międzynarodowej Francja podejmuje próby sięgnięcia po globalne przywództwo klimatyczne. Przewaga technologiczna stała się narzędziem siły politycznej widocznej w próbie kształtowania ustaleń odnośnie międzynarodowego reżimu zmian klimatu. Polityka klimatyczna stwarza zapotrzebowanie na „zielone” technologie, toteż Francja podjęła próbę skapitalizowania potencjalnych korzyści związanych z zaostreniem redukcji emisji. Francja dąży do uzyskania poparcia dla upowszechnienia technologii jądrowych w ramach globalnej polityki dywersyfikacji źródeł energii ograniczających emisję gazów cieplarnianych. W ten sposób przeciwdziałanie zmianom klimatu – w ramach międzynarodowych negocjacji klimatycznych - pełni rolę „służebną” wobec narodowych preferencji Francji i stanowi użyteczny instrument zwiększenia konkurencyjności francuskiej gospodarki na rynku globalnym oraz poprawy bilansu handlowego kraju. Paradigmat realistyczny dobrze rozpoznaje interesy poszczególnych „graczy” i pomaga ocenić w jaki sposób państwa uprzemysłowione mogą mieć wpływ na kształt międzynarodowego reżimu zmian klimatu.

Realizm neoklasyczny wyjaśnia motywy działań Francji, która dzięki rozwiniętemu programowi energetyki jądrowej chce pomnażać własną „siłę” pojmowaną w kategoriach konkurencyjności gospodarczej. Walka z globalnym ociepleniem stwarza korzystne uwarunkowania wykorzystania przewagi technologicznej. Francja aspiruje do roli „hegemonia” (pod względem niskoemisyjności energetycznej), który próbuje „narzucić” innym graczom jak najostrzejsze pułapy emisji GHG i cele redukcyjne. Wykorzystując negocjacje klimatyczne kraj ten podejmuje próbę ustanowienia korzystnych dla siebie warunków działania, sprzyjających transferowi technologii jądrowych. Racjonalna polityka Francji „zderza się” jednak z interesami innych egoistycznych „graczy – emitentów” m.in. Stanów Zjednoczonych, Chin, Japonii, którzy z uwagi na własne uwarunkowania bezpieczeństwa gospodarczego nie są zainteresowani zaostreniem poziomów redukcji zanieczyszczeń. Oznacza to, iż za dyskusjami o negocjacjach klimatycznych kryją się sprzeczne narodowe interesy i dążenia do dominacji.

Brak zaufania między głównymi emitentami oraz wzajemności w wywiązywaniu się ze zobowiązań redukcyjnych dotychczas paraliżował globalny postęp na rzecz przeciwdziałania zmianom klimatu. Francja poprzez UE jest istotnym graczem i „agentem” zmiany, który jak dotąd jednak, nie okazał się na tyle mocny by jednostronnie wpływać na wyniki międzynarodowych negocjacji klimatycznych w procesie post-Kioto. Analiza francuskiej polityki potwierdza jednak, jak bardzo podejście *real economic politik* determinuje współczesną politykę zagraniczną państw nawet w tak subtelnym obszarze jak ochrona wspólnego dziedzictwa środowiska naturalnego i ochrony klimatu.

- 1 P. G. Harris, *Routledge Handbook of Global Environmental Politics*, Routledge, 2014, s. 31.
- 2 A. H. Westing, „An Expanded Concept of International Conflict: Environmental Factors in Strategic Policy and Action”, [w:] A. H. Westing, *Global Resources and International Conflict: Environmental Factors in Strategic Policy and Action*, Oxford University Press, 1986; A. H. Westing, „From Environmental to Comprehensive Security”, *Springer Briefs on Pioneers in Science and Practice*, Vol. 13, 2013.
- 3 H. Sprout, M. Sprout, *Toward a Politics of the Planet Earth*, New York, Van Nostrand Reinhold, 1971.
- 4 D. Stevis, „The Trajectory of the Study of International Environmental Politics”, [w:] M. M. Betsill, K. Hochstetler, D. Stevis [red.], „Palgrave Advances in International Environmental Politics”, Palgrave Macmillan 2006.
- 5 R. O. Keohane, J. S. Nye Jr., *Power and Interdependence*, Pearson 2011.
- 6 J. Mearsheimer, *The Tragedy of Great Power Politics*, W. W. Norton & Company, 2001.
- 7 M. J. Lacy, *Security and Climate Change. International Relations and the Limits of Realism*, London and New York, Routledge, 2005, s. 28, s. 31.
- 8 M. Pietraś, *Międzynarodowy reżim zmian klimatu*, Adam Marszałek, Toruń 2011, s. 47–8.
- 9 *United Nations Framework Convention On Climate Change*, <http://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf> (dostęp: 12.12.2013).
- 10 R. Floyd, „The Environmental Security Debate and Its Significance for Climate Change”, *The International Spectator*, 43(3) 2008, s. 60–2.
- 11 Na poziomie globalnym podjęto wysiłek na rzecz stworzenia instrumentów środowiskowych w ramach tzw. *New Environmental Policy Instruments* – NEPIs (np. ekoetykiety, zachęty rynkowe, ekopodatki).
- 12 J. Barnett, *The Meaning of Environmental Security: Ecological Politics and Policy in the New Security Era*, Zed Books, 2001.
- 13 H. J. Schellnhuber, *Climate Change as a Security Risk*, Routledge 2009.
- 14 R. K. W. Wurzel, J. Connely, *The European Union as a Leader in International Climate Change Politics*, UACES, Routledge, 2011.
- 15 T. Łoś – Nowak, *Stosunki międzynarodowe. Teorie – systemy – uczestnicy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2006, s. 66.
- 16 G. Hecht, M. Callon, *Radiance of France: Nuclear Power and National Identity after World War II*, MIT Press, 2009, s. 93.
- 17 S. Parzymies, *Czynnik wojskowy polityce zagranicznej Francji. 1958–82*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1984, s. 24, s. 27.
- 18 Ibidem, s. 28–9.
- 19 P. Boniface, „Sarkozy n’a pas une conception d’ensemble du rôle de la France, Interview de directeur de l’IRIS Jean-Paul Pierot”, *L’Humanité*, 6 avril 2012.
- 20 Ibidem; por. S. Parzymies, *Czynnik...*, s. 29.
- 21 A. Bendjebbar, *Histoire secrète de la bombe atomique française*, Collection «Documents», Le cherche midi éditeur, 2000, s. 125.
- 22 *EU Energy in Figures*, EC, Statistical Pocket Book 2012, s. 117.

- 23 por. J. Czaputowicz, *Teorie stosunków międzynarodowych. Krytyka i systematyzacja*, PWN, Warszawa 2007, s. 212
- 24 por. J. Borkowski, *Polityczne teorie integracji międzynarodowej*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2007, s. 38-39.
- 25 Ibidem, s. 39.
- 26 S. Burchil, R. Devatek, A. Linklater, M. Paterson, Ch. Reus – Smit, J. True [red], tłum. P. Frankowski, *Teorie stosunków międzynarodowych*, Książka i Wiedza, Warszawa 2006, s. 116.
- 27 H. J. Morgenthau, *Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace*, New York 2005, s. 4-5.
- 28 Idem, „Another Great Debate: The National Interest of the United States”, *The American Political Science Review*, vol. XLVI, nr 4, 1952, s. 792.
- 29 K.N. Waltz, „Realist Thought and Neorealist Theory”, *Journal of International Affairs* 44, 1990, s. 34; por. także: S. Burchill i in. [red.], *Teorie stosunków międzynarodowych*, s. 123.
- 30 *Traktat z Amsterdamu zmieniający Traktat o Unii Europejskiej, Traktaty ustanawiające Wspólnotę Europejskie i niektóre związane z nimi akty* (97/C 340/01).
- 31 por. K. Crowley, „Jobs and Environment: The «double dividend» of Ecological Modernization?”, *International Journal of Social Economics*, 26, 1999; A. Gouldson, J. Murphy, „Ecological Modernization and the European Union”, *Geoforum*, Vol. 27, Iss. 1, 1996.
- 32 *Stern Review: The Economics of Climate Change 2006*, HM Treasury Cabinet Office, The National Archives http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/+http://www.hm-treasury.gov.uk/sternreview_index.htm (dostęp 15.12.2013 r).
- 33 por. L. van Schaik, S. Schunz, „Explaining EU Activism and Impact in Global Climate Politics: Is the Union a Norm- or Interest-Driven Actor?”, *Journal of Common Market Studies*, JCMS 2012 Vol. 50. No. 1, s. 178.
- 34 por. H. J. Morgentau, *Another Great Debate...*, s. 793.
- 35 I. H. Rowlands, „Classical Theories of International Relations”, [w:] U. Luterbacher, D. F. Sprinz [red.], *International Relations and Global Climate Change*, The MIT Press 2001, s. 47.
- 36 J. M. Grieco, G. J. Ikenberry, *State Power and World Markets: The International Political Economy*, W. W. Norton & Company 2002.
- 37 W świetle teorii ról K. J. Holstiego, Francja w oparciu o narodowe atrybuty, pełni rzeczywistą rolę promotora polityki klimatycznej wywierając wpływ na system europejski w odwołaniu do własnego przykładu.
- 38 R. Gilpin, J. M. Gilpin, *Global Political Economy: Understanding the International Economic Order*, Princeton University Press 2001.
- 39 T. Łoś – Nowak, *Stosunki...*, s. 97.
- 40 Ibidem, s. 98; por. R. Gilpin, *The Political Economy of International Relations*, Princeton University Press 1987, s. 32.
- 41 T. Łoś – Nowak, *Stosunki...*, s. 94-95.
- 42 Ibidem, s. 94-5.
- 43 T. Grosse, *Władza monetarna w stosunkach transatlantyckich. Studium relacji polityki gospodarczej i geopolityki w Unii Europejskiej*, Warszawa 2009, s. 25.

- 44 R. Gilpin, J. M. Gilpin, *Global...*, s. 14-15.
- 45 por. J. Szarka, „Climate Policy In France: Between National Interest And Global Solidarity?”, *Politique Européenne*, no. 33, 2011, s. 169.
- 46 *National Programme for the Mitigation of Climate Change*, The University of Tokyo, 1995, <http://ccsr.aori.u-tokyo.ac.jp/old/unfccc4/records/1243.html> (dostęp: 15.12.2013 r.), s. 6-7.
- 47 M. Shanley, I. Wissenbach, *Germany Calls Carbon Tariffs „Eco-imperialism”*, Reuters, 24.07.2009.
- 48 N. Sarkozy, *Déclaration commune N. Sarkozy et de Mme A. Merkel sur le climat lors du IXe Conseil des ministres franco-allemand*, Straubing, 9.06.2008, Ministère des Affaires étrangères, <http://www.france-allemande.fr/geme-Conseil-des-ministres-franco,4685.html> (dostęp : 13.12.2013 r.).
- 49 R. Dehousse, A. Menon, *The French Presidency*, JCMS 2009, Vol. 47, Annual Review, s.103.
- 50 F. Hollande, *Discours du Président de la République à l’occasion de la Conférence environnementale*, 14 Septembre 2012, <http://www.elysee.fr/declarations/article/discours-du-president-de-la-republique-a-l-occasion-de-la-conference-environnementale> (dostęp: 10.10.2013).
- 51 por. R. O. Keohane, *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy*, Princeton University Press, 2005, s. 34, s. 45, s. 78; J. Szarka, „France’s Troubled Bids to Climate Leadership”, [w:] „The European Union as a Leader in International Climate Change Politics”, R. K. W. Wurzel, J. Connely [red.], Routledge/UACES, London and New York, 2011, s. 112.
- 52 *Premiers éléments pour un programme français de lutte contre l’effet de serre*, 24.03.1993.
- 53 *CO2 Emissions From Fuel Combustion, Highlights*, International Energy Agency Statistics 2011, OECD/IEA, 2011, s. 94, 97.
- 54 J. Chirac, *Déclaration sur la situation critique de l’environnement planétaire et les propositions de la France pour un développement durable*, Johannesburg, 2.09.2002, <http://discours.vie-publique.fr/notices/027000247.html> (dostęp: 15.12.2013 r.).
- 55 N. Sarkozy, *Conférence sur les changements climatiques*, Nations Unies, New York, 24 septembre 2007, <http://www.ambafrance-uk.org/Allocution-du-President-Sarkozy-a,9515> (dostęp: 15.12.2013 r.).
- 56 Podczas rozmów w ramach szóstej klimatycznej konferencji stron (COP-6) w 2000 roku w Hadze Francuzi argumentowali za włączeniem energii jądrowej do Mechanizmu Czystego Rozwoju (CDM), jako jednego ze sposobów działań zdefiniowanych w protokole z Kioto.
- 57 F. Zakaria, *From Wealth to Power: The Unusual Origins of America’s World Role*, Princeton University Press, 1999.